

Oroszország, Ukrajna, Rusz. Három nyelv, három könyv, egy középkorász életműve

Font, Márta: *Kijevszkaja Rusz – Galickaja Rusz: Zapadnije regionalnije kontakti*. Moszkva, Akvilon, 2021. 377 oldal; Font, Márta: *Galics v szisztemi ruszko-ugorszkij vidnoszin XI–XIII szt. Ivano-Frankivszk, Lileja NV*, 2021. 256 oldal; Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, 2021. 446 oldal.

Font Márta, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának professor emeritája évtizedek óta a magyar medievisztika nemzetközileg elismert alakja, a középkori keleti szláv területek, a Kijevi Rusz történetének avatott ismerője. Pályafutása alatt számtalan tanulmányban és kötetben adta közre a régiót, illetve annak magyar kapcsolatait érintő kutatásainak az eredményeit, magyar és számos idegen nyelven. Kutatói pályája kezdeteitől jelentkező lendülete pedig a mai napig kitart, 2021–2022-ben nem kevesebb mint négy önálló monográfiája jelent meg, illetve egy olyan kötet, amelynek társszerzője.¹ Ezek közül jelen ismertetés három olyan munka rövid bemutatására vállalkozik, amelyek egyrészt jól jellemzik Font Márta munkásságát, másrészt kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerét, illetve orosz és ukrán tudományos beágyazottságát is reprezentálják.

Elsőként azonban vegyük szemügyre azt a magyar nyelvű kötetet, amely egy olyan régió történetének feldolgozására vállalkozott, amely az utóbbi években különösen nehéz időket él meg. Font Márta mellett Fedinec Csilla, Szakál Imre és Varga Beáta a szerzői az Ukrajna történetét a Kijevi Rusz jelentette kezdetektől napjainkig, egészen pontosan 2019-ig feldolgozó könyvnek.² Jelen esetben a szó

¹ Font, Márta: *The Kings of the House of Árpád and the Rurikid Princes: Cooperation and conflict in medieval Hungary and Kievan Rus'*. Budapest, 2021; Font Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek: Érdekek találkozása és ütközése*. Budapest, 2022.

² A kötet szerzői közül ketten, Font Márta és Varga Beáta jegyeznék egy korábban több kiadásban is megjelent Ukrajna-történetet: *Ukrajna története*. Szeged, 2006. és 2013.

szoros értelemben vett többszerzős munkával van dolgunk, ugyanis a kötet fejezeti közül csak az első köthető kizárólag egy szerzőhöz. Font ezt egyedül jegyzi, abban a Kijevi Rusz régióinak kialakulását mutatja be a szeniorátuson alapuló dinasztikus uralom megszilárdulásán, illetve a kereszténység felvételén keresztül az önállósódó periferiális területek történetéig. A második fejezet, amely Font és Varga Beáta közös munkája, a mongol hódítás okozta strukturális változást járja körül, az Aranyhorda okozta hatások elemzése mellett a Krími Kánság kialakulásáig. Font, Varga és Szakál Imre a kötet harmadik fejezetében a 14. század '40-es éveitől 1569-ig vizsgálja a lengyel, majd lengyel-litván expanzió hatásait, méghozzá kitérve az ukrán nemzet genezisében kulcsfontosságú szerepet betöltő kozákság történetének kezdeteire is. A könyv további részei betekintést engednek a kozákság korába (1569–1564), megismerhetjük a hetmanátus időszakát (1764-ig), illetve a Habsburg és cári uralom alá került területek történetét is egészen Szovjet-Ukrajna kialakulásáig. Az utolsó két fejezet ez utóbbi korszakot, valamint a független Ukrajna történetét tárgyalja a közelmúltig. Bizton állítható, olyan monográfia született, amelyet hosszú évekig fog alampunkaként forgatni a szakma és az egyetemi hallgatóság egyaránt. Remélhetőleg már a jelenleg fennálló szomorú aktualitások nélkül.

Font Márta munkásságának hatása, nem túlzás kijelenteni, messze túlmutat a hazai történettudomány keretein, írásait Nyugat- és Közép-Európa mellett a keleti szláv területeken is olvassák, idézik. Orosz nyelven 2021-ben megjelent monográfiája (Kijevszkaja Rusz – Galickaja Rusz. Zapadnije regionalnije kontakti [Kijevi Rusz – Halicsi Rusz. Nyugati regionális kapcsolatok]) egyfajta karrier-összegzésként is felfogható, amelyben három nagyobb egységbe rendezve, összesen 27 fejezetben tárgyalja a Kijevi Rusz történetét, különös tekintettel annak nyugati kapcsolataira. Az összefoglaló jelleg már csak azért is érezhető, mivel az írások többsége megjelent korábban magyarul és oroszul is. Azonban több, eddig nem publikált tanulmány is színesíti a képet, illetve azt is fontos kiemelni, hogy a többi esetben sem pusztá fordításokkal van dolgunk, Font ugyanis újabb kutatásai alapján jelentősen átdolgozta korábbi írásait.

Az első, *Források és módszerek* című egységben Font terminológiai kérdések tisztázása után olyan témákra fókuszál, mint Querfurti Brúnó állítólagos kijevi útja, a magyar és a rusz-béli törvénykezések kapcsolódási pontjai, a Rusz fejedelmeinek névadási gyakorlata, illetve az elbeszélő források számos aspektusa. Utóbbi vonatkozásában a keleti szláv szövegek mellett a szerző kitér a névtelen magyar gesztáíró, Anonymus Rusz-képére is. A második, *Királyok, fejedelmek, szentek* címet viselő fejezet ugyancsak kilenc írást tartalmaz. Font Márta a pogányságból a kereszténységbe való átmenet elemzésével kezd, majd a szentkultusz és a keresztény mentalitás elterjedése kerül sorra. Olvasható a világi uralommal kapcsolatban egy összehasonlító elemzés Közép- és Kelet-Európa új államait illetően az első millennium időszakában. Mindezekon kívül a világi hatalom öröki-

tésének kérdései, I. András magyar király és Bölcs Jaroszlav kijevi nagyfejedelem viszonya, Danyiil halicsi és Rosztyiszlav csernyigovi fejedelmek magyar kapcsolatai, valamint a magyar korona-koncepció kerülnek a vizsgálódás homlokterébe. A *Rusz és nyugati szomszédai* című harmadik fejezet hét írása az államiség, az államfejlődés és a politikai hatalom különböző aspektusaira fókuszál, de a magyar–rusz kapcsolatok egyes további epizódjait is közelebbről ismerhetjük meg.

A Kijevi Rusz, fontos hangsúlyozni, nem kizárólag a mai Oroszország középkeleti előképe, a belorusz mellett az ukrán történelemnek is éppoly integráns része ez az időszak. Font Márta a *Galics v szisztemi ruszko-ugorszkih vidnoszin XI–XIII szt* (Halics a rusz-magyar kapcsolatok 11–13. századi rendszerében) című, szintén 2021-es évszámmal, de 2022 elején megjelent ukrán nyelvű kötete maga is összefoglaló jellegűnek tekinthető, tematikai szempontból kis részben átfedésben is áll az imént bemutatott orosz kötettel. Font ebben az esetben is három nagyobb egységre bontva, összesen tíz írást ad közre, a korszak forrásai, az uralkodók és hadjárataik, illetve Kálmán herceg, Danyiil és Rosztyiszlav köré szervezve azokat. Kiemelendő azonban, hogy jelen kötet fókuszában nem az egész Kijevi Rusz, hanem annak egy régiója, Halics, avagy Galícia áll, így az egyes részfejezetek – a néhol az orosz nyelvű kötet vonatkozásában jelentkező átfedések mellett is – elsősorban ezen terület magyar vonatkozásaira koncentrálnak. Különösen jelentősek ebből a szempontból a II. András hadjáratait feldolgozó, vagy éppen fiának, Kálmán hercegnek halicsi királyságát, valamint az azt követő időszakot tárgyaló részek.

Összességében mindkét szláv nyelvű kötet kapcsán arra kell felhívni a figyelmet, mennyire fontos, még a 2020-as években is, hogy a magyar történettudomány legfrissebb, sőt, adott esetben akár hosszabb múltra visszatekintő, eredményeit az orosz és az ukrán közönség anyanyelvén olvashassa. Bár azt gondolnánk, ma már elég, ha angolul is elérhetőek a legfontosabb munkák, azonban ez legfeljebb részigazságnak tekinthető. Mindez azon is jól lemérhető, hogy mennyi, a magyar medievisztikában meghaladottnak tekinthető állítás, vagy éppen a források értelmezési nehézségeire visszavezethető tévedés, félinformáció jelenik meg külföldön a frissebb tudományos publikációkban is. Font Márta könyvei nagy szerepet játszhatnak abban, hogy ez a helyzet, amennyire lehetséges, megváltozzon.

Barabás Gábor